

УДК 336.131

Радіонов Ю.Д.

кандидат економічних наук,
начальник відділу адаптації та імплементації міжнародних стандартів,
моніторингу і аналізу у сфері державного фінансового контролю
Рахункової палати України

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ТЕОРІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ

INSTITUTIONAL THEORY AS A TOOL TO STUDY BUDGET

АНОТАЦІЯ

У статті проведено науково-методологічний аналіз ролі інституціональної теорії в дослідженні бюджету. Зазначено її актуальність в нинішніх умовах трансформації. Проблеми становлення інституту бюджету переважно пов'язані з інституційною невизначеністю щодо розвитку та еволюції суспільства і ролі та місця бюджету в цьому процесі. Наголошено на необхідності посилення ролі держави як суспільного інституту в регулюванні соціально-економічними процесами та формування основ становлення ефективного інституту бюджету, що стане важливим чинником поживлення економічної діяльності, підвищення життєвого рівня населення та сприятиме еволюції суспільства.

Ключові слова: бюджет, держава, бюджетні кошти, інституціональна теорія, бюджетна політика, інститут.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен научно-методологический анализ роли институциональной теории в исследовании бюджета. Отмечена ее актуальность в нынешних условиях трансформации. Проблемы становления института бюджета в основном связаны с институциональной неопределенностью, касающейся развития и эволюции общества, а также роли и места бюджета в этом процессе. Акцентировано внимание на необходимости усиления роли государства как общественного института в регулировании социально-экономических процессов и формировании основ становления эффективного института бюджета, что станет важным фактором оживления экономической деятельности, повышения жизненного уровня населения и будет способствовать эволюции общества.

Ключевые слова: бюджет, государство, бюджетные средства, институциональная теория, бюджетная политика, институт.

ANNOTATION

In the article the scientific and methodological analysis of the role of institutional theory in the research budget. Noted its relevance in the current context of transformation. Problems of the Institute budget, mainly related to institutional uncertainty regarding the development and evolution of society and the place and role of the budget in the process. The necessity of strengthening the state's role as a public institution in the regulation of social-economic processes and laying the foundations of the formation of effective institutions budget that will be an important factor in the revival of economic activity, improve living standards and contribute to the evolution of society.

Keywords: budget, state, budget funds, institutional theory, budget policy, institute.

Постановка проблеми. Практика трансформації економічних систем вимагає застосування методологічного інструментарію, основою якого є теорія інституціоналізму.

Інституціоналізм як теоретичне надбання дає можливість повною мірою об'єктивно осягнути і зрозуміти сутність соціально-економічних процесів, зокрема тих, що відбуваються у сфері бюджету та фінансів.

Інституціоналізм як науковий напрям поглиблює не тільки дослідження процесів суспільних трансформацій і структурної політики України, а й доповнює їх комплексністю соціо-гуманістичного захисту людини і нації в системі загальнолюдських цивілізованих відносин [2, с. 20].

Сучасна наукова думка в контексті розвитку економічної політики не може обійтися без ключових положень інституціональної теорії, адже накопичені глобальні та національні економічні диспропорції унеможливають реформування системи без ліквідації причин фінансїалізації. Необхідність застосування інституціональної теорії зумовлена низкою факторів, передусім її актуальністю та інституційною регламентацією заходів бюджетної, фінансової, економічної політики та об'єктивною потребою створення ефективного механізму фінансового регулювання.

Надзвичайно важливим елементом фінансового ринку є його інституційна структура – система фінансових інститутів (банків, страхових компаній, інвестиційних фондів тощо), які мобілізують фінансові ресурси відокремлених дрібних власників капіталу та трансформують їх в інвестиції в реальний сектор економіки, створюючи матеріальний базис для економічного зростання [3, с. 69].

На думку багатьох учених, сьогодні відбувається всеосяжна інституціоналізація фінансових відносин. Окрім того, фондові ринки, банківська і страхова справа, пенсійна система, фінансова діяльність корпорацій, державні фінанси – це ті інститути, які нині не тільки перебувають у постійній взаємодії та взаємозалежності, а й зазнають істотного впливу інституційних підходів (процесів) [1, с. 20].

Сучасні інституційні процеси доводять необхідність докорінних змін в інституційному середовищі бюджетної, фінансової та взагалі економічної системи й актуалізують наукові дослідження і практичні заходи у цій царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціональна теорія, яка виникла на межі XIX–XX ст. у США як засіб вирішення протиріч у сфері фінансів, економіки, соціальної сфері, політиці тощо, дає можливість детально дослідити соціально-економічні процеси. Як засновники інституціональної теорії (Т. Веблен, Д. Коммонс, У. Мітчел), так і продовжувачі

цієї течії (М. Вебер, В. Зомбарт, Дж. Гелбрейт, Д. Белл, Ф. Перру, Г. Мюрдаль та ін.), розглядали економічну систему як відносини між господарюючими суб'єктами під впливом економічних, соціальних, політичних, психологічних чинників. Об'єктом досліджень прихильників нової течії були інститути, а саме *звичаї, норми поведінки, інстинкти, державні органи, профспілки, різні юридичні, морально-етичні, психологічні явища тощо*. Інституціоналісти наголошували, що лише за умов соціального контролю над економікою можливо ефективно використовувати всі переваги ринкового механізму, усувати його негативні риси та недоліки.

Академік А.А. Чухно вважає, що інституціональна теорія, спираючись на методологію попередників, збагатила методологічний і теоретичний арсенал класичної та неокласичної шкіл, відкрила новий етап у розвитку економічної теорії [10, с. 10].

У своїх працях провідні вчені наголошують на перевагах інституціональної теорії, яка розширила нові грані сучасного вчення про розвиток людства, тим самим збагатила економічну науку.

У доробку вітчизняних учених, зокрема В.Д. Базилевича [1], Т.І. Єфименко [4], П.М. Леоненка [5], В.Л. Осецького [1], С.В. Слухача [9], Н.В. Савчук [8] та ін. є праці, присвячені інституційному становленню та розвитку в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні виклики глобалізованого світу ставлять нові завдання перед вітчизняною економікою та наукою. У нинішніх соціально-економічних умовах постає проблема формування ефективного інституту бюджету для забезпечення зростаючих потреб громадян. Водночас нам невідомі дослідження з формування інституту бюджету з позиції інституціональної теорії, а від інституту бюджету залежить подальша доля «нової» економіки, тому актуальність даного питання лише зростає.

Мета статті полягає в аналізі сутності, ролі та функцій інституту бюджету в рамках інституціональної теорії та шляхів його розвитку в Україні.

Вклад основного матеріалу дослідження. Для багатьох відомих учених проблеми у цій царині переважно пов'язані з інституційною невизначеністю щодо розвитку та еволюції суспільства і ролі та місця бюджету в цьому процесі.

Інституціональна теорія дає можливість досліджувати складники бюджету в контексті інституційних координат. Його методологічна цінність полягає в комплексному підході до оцінки соціально-економічних процесів у взаємозв'язку із загальними змінами, що відбуваються в суспільстві.

Інституціональна теорія як науковий напрям поглиблює вчення про людей і суспільство в системі розвитку економічної думки та соціального управління, розкриваючи сутність «...творення неформальних *інститутів*

як сукупності певних установок, правил гри, трансакцій, прийнятих обмежень, так і *інституцій* як формальних установ, закладів чи їх частин. Саме розгляд *інституцій* (організацій) і вивчення суспільних змін в *якнайширшому* розумінні дає змогу виділити: *державні та фінансові* інституції як *формальні* установи, що організують і контролюють економічні процеси в країні (уряд, центральний банк, комісія з ринку цінних паперів тощо); та *неформальні* інститути широкого контексту, що акумулюють ринкову культуру, менталітет нації, історичні, релігійні, етнічні традиції, соціальні, сімейні цінності та установки, придумані спільнотою норми поведінки, звичаї, ставлення до природи тощо» [2, с. 20].

Інституціональна теорія виділяє не лише інститути як правила гри, обмеження, певні установки, а розглядає інституції (організації) як формальні установи з відповідним управлінським апаратом, удосконалюючи правила гри в суспільстві та підвищуючи стандарти, де формуються гідні, більш якісні умови життя людей, паралельно змінюючи інституції та застосовуючи диверсифікацію діяльності підприємств, організацій, їх реструктуризацію тощо.

Слід зазначити, що в науковій думці поняття «інститут» та «інституція» багатьма вченими чітко не розмежовуються, що, на нашу думку, певним чином збіднює науковий інструментарій для досліджень.

Деякі дослідники вважають, що фінансові інститути – це організації, які забезпечують дотримання правил і норм поведінки на фінансовому ринку, опосередковують взаємодію економічних агентів на ньому та формують ринковий механізм їх координації, а також акумулюють фінансові ресурси, регулюють доступ до них та визначають принципи їх використання [3, с. 71].

Із цього приводу Л.В. Лисяк зазначає, що взаємодія форм інституційної та елементарної структур, тобто інституції й організації, породжує інститути й органи господарської системи. Інституційна організація стає інститутом, а організована інституція – органом. Звідси – інститут – це функціональна організація, яка забезпечує реалізацію конкретної системи однорідних інституцій. Автор доводить, що інституція є змістовною основою інституту, вона надає йому ознаки типових функціональних властивостей, які відображають суспільно визнані ролі, образи, статуси, норми поведінки та діяльності. Інституція – абстракція, що набуває змісту в конкретній дії. Закріплення організації форм конкретних функцій людей створює систему інститутів суспільства [7, с. 352].

Забезпечення гармонізації, за твердженням С.Й. Вовканича, має здійснюватися спільнотою через процеси інституціоналізації, які формують відповідне інституціональне ринкове середовище, творять певні інститути й інституції (організації) зі своїми системою цінностей і правилами гри, диктують пріоритети модернізації

економіки, напрями науково-технічного прогресу і соціальних трансформацій. Під інституалізацією автор розуміє процес закріплення у формальних інституціях (організаціях) норм і правил поведінки, устояних у неформальних інституціях, які стимулюють інтелектуально-інноваційний розвиток людини, громади, нації чи в іншій номінації – регіону, держави, де дії місцевої влади суголосні стратегіям загальноукраїнського поступу до здобутків цивілізаційного людства [2, с. 19].

Досліджуючи інститут бюджету із застосуванням інструментів інституціоналізму, можна виокремлювати складники, аналізувати інституційне середовище та ті інститути, які впливають на ефективність його функціонування.

Як стверджує Н.В. Савчук, інституціональний підхід заснований на дослідженні взаємозв'язків між інститутами бюджетної системи, специфікою їх формування та розвитку. Характерною рисою інституціонального підходу є поєднання соціальних та економічних ознак досліджуваної категорії, урахування особливостей їх взаємодії. Інституціональний підхід акцентує увагу на зв'язку бюджету як інституціонального утворення з інституціональною архітектонікою суспільства. Відповідно до місця бюджету в інституціональній архітектоніці формуються і бюджетні пріоритети [8, с. 10].

Інституціональна теорія за своєю сутнісною природою проводить дослідження тих інституційних змін, які відбуваються в суспільстві та інших процесах, зокрема пов'язаних з економічною діяльністю. Сьогоднішні зміни є невід'ємною частиною еволюційного процесу розвитку суспільства, а індивід є носієм змін і рушійною силою трансформаційного процесу. Дослідження цього взаємозв'язку уможливило аналіз бюджету як інституту економічного, так і суспільного. Такий інституційний підхід збагачує теорію бюджету, розкриває його суть і надає нові імпульси для дослідження бюджету як у теоретичному, так і практичному плані.

Інституціональна теорія, враховуючи традиції, ідеологію, менталітет суспільства, об'єктивно відображає соціально-економічну ситуацію, що дає змогу правильно вибрати пріоритети, визначити ті інститути, що взаємодіють навколо бюджету, які необхідно реформувати, аби забезпечити ефективність бюджетного процесу.

Інституційна теорія допомагає розкрити природу бюджету і ті процеси, що відбуваються навколо нього, зовсім з іншого боку. Її методологічні засади по-іншому розкривають роль держави у виробленні політики в бюджетній сфері, оскільки ні держава, ні відносини в бюджетній сфері не можуть успішно розвиватися без належної інституційної бази всередині суспільства.

Будь-яке суспільство позбавлене вдосконалення і розвитку, якщо економічні процеси не взаємодіють із соціальними та політичними чинниками, що є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку країни. Ця нау-

кова парадигма знайшла своє відображення в теорії суспільних благ і тій увазі, яку сучасні неоінституціоналісти приділяють державі у створенні і розподілі національного багатства. Прагнення об'єктивно оцінювати ситуацію і спиратися на реальні процеси розвитку економіки є характерною ознакою неоінституціоналістів. Хоча досі між інституціоналістами та неоінституціоналістами немає єдиної думки щодо трактування терміну «інститут» та застосування методології інституційного аналізу, все ж можна сказати, що економічні інститути, так само як соціальні, політичні, мають природну властивість до відтворення та розвитку.

Неоінституціоналізм є рушійною силою суспільного розвитку, алгоритмом трансформації ресурсу в потенціал, адже інститути, що запроваджують нововведення і здійснюють проєктний, науковий пошук, є джерелом науково-технічного прогресу, базисом технологічного прориву, чинником зростання економіки, розбудови соціальної інфраструктури.

Узагальнюючи сучасні економічні теорії та їх намагання вирішувати економічні проблеми ХХІ ст., ми лише підтверджуємо тезу про їх вичерпність, водночас «...зростає роль і значення теорій інституціонально-еволюційного напрямку, включаючи теорії неоінституціоналізму» [4, с. 12].

Відмінною рисою парадигми інституціонально-еволюційного напрямку в економічній і фінансовій науках є історичний підхід їхніх представників до аналізу питань теорії та історії економіки і фінансів. Сутність цього підходу – «історія має значення» [5, с. 46].

Усі види інститутів та організаційних агентів, які змінюють інституційну основу, різні, наприклад економічні та державні структури, громадські організації, уряд, профспілки, підприємства, домашні господарства тощо. Ця різноманітність, застосовуючи інституційний підхід, сприяє об'єктивному аналізу напрямів інституційних змін, розвитку бюджетних відносин, політики, їх взаємодії в бюджетному середовищі.

Держава усуває неефективні старі інститути на нові, тим самим сприяє еволюційній трансформації і переходу з одного соціокультурного середовища до іншого, більш сучасного, що відповідає інтересам суспільства.

Держава має бути центральним суб'єктом процесу модернізації фінансових та економічних інститутів, а роль її не тільки ускладнюється, а й якісно змінюється в умовах трансформаційних перетворень [1, с. 21].

Інститути за своєю природою несуть у собі певні процедури й обмеження, які визначають характер стосунків і взаємодію між ними. Обмеження бувають формальні (*Конституція України, закони, нормативно-правові акти, встановлені правила*) та неформальні (*норми поведінки людей, сімейні цінності, звичай*), які реалізуються шляхом застосування пільг, санкцій тощо. За інституційної трансформації під

дією формальних та неформальних інституційних обмежень змінюється суспільство, вдосконалюються соціально-економічні відносини. Основою даної теорії є еволюційність.

На думку В.Д. Базилевича та В.П. Осецького, метою інституційної модернізації фінансових інститутів є проведення єдиної державної фінансової політики для зміцнення системної стабільності, підвищення ефективності їх функціонування, підтримання ринкової довіри, сприяння конкуренції, захисту інтересів інвесторів і споживачів, а також забезпечення раціонального використання зростаючого потенціалу фінансового ринку [1, с. 22].

Сучасні неінституціоналісти вважають, що під інститутами слід мати на увазі ті рамки, тобто формальні і неформальні обмеження і правила, які встановлені людиною для організації їх взаємовідносин на макро- та мікрорівнях, а також застосування інших механізмів впливу, аби дотримуватися вже встановлених норм і правил. Хоча в реальному житті, незважаючи на свою природу, інститути виступають у формі традицій, правил, культури, стереотипів, правових норм тощо.

Бюджетний кодекс, інші закони, постанови, розпорядження, інструкції уряду, накази міністерств зобов'язують індивідів дотримуватися встановлених норм, процедур та правил поведінки. Законодавче та нормативно-правове відображення є змістовним практичним зовнішнім проявом інституту бюджету і характеризує його суспільно-економічну складність.

Бюджет із його складною інституційною структурою відображає сплетіння, взаємодію і взаємопроникнення різних інститутів, структур та форм.

Інституціональна структура інституту бюджету складається з тих норм, стандартів і правил, які відображають політичні, соціальні, правові настрої в суспільстві і забезпечують

основу виробничого процесу, обміну і споживання. Базисні норми, стандарти та правила формують ядро інституту бюджету, його сутнісну основу (рис. 1). Сімейні цінності, звичаї, культура, виражені в певних нормах, є критерієм оцінки інституту бюджету з боку суспільства. Напрацювання норм і правил поведінки, у тому числі за допомогою інституту примусу, сприяє організаційній та правовій регламентації діяльності інституту бюджету.

Обмеженість ресурсів, різноспрямованість інтересів індивідів та їх суттєва розбіжність із загальносуспільними потребами є причинами регулювання економічної, у тому числі фінансової, діяльності суб'єктів господарювання. Регулююча функція спонукає до розробки державними інститутами положень, правил поведінки, стимулів. Інститут бюджету і пов'язані з ним відносини впроваджуються у взаємодії з іншими інститутами (*доходами та видатками бюджету, характером міжбюджетних відносин, політикою державного боргу, дефіциту/профіциту бюджету тощо*).

Бюджет як економічний інститут виник через еволюцію суспільства і є матеріальною основою перерозподілу багатства і ресурсів для задоволення суспільних потреб. Як економічна категорія інститут бюджету формується і реалізується в інституційному середовищі, виступаючи інструментом регулювання. Він охоплює широке коло завдань, взаємодіючи з економікою, демонструючи такі функції, як *регулювання, стимулювання, інвестицій, мотивації, фіскальної, інноваційної, структурної тощо*. Наприклад, функція стимулювання проявляється під час реалізації заходів, скерованих на пожвавлення ділової активності та соціально-економічних процесів, фіскальна – проявляється у забезпеченні держави фінансами для виконання поставлених завдань, регулююча – у спрямуванні бюджетних коштів на пріоритети,

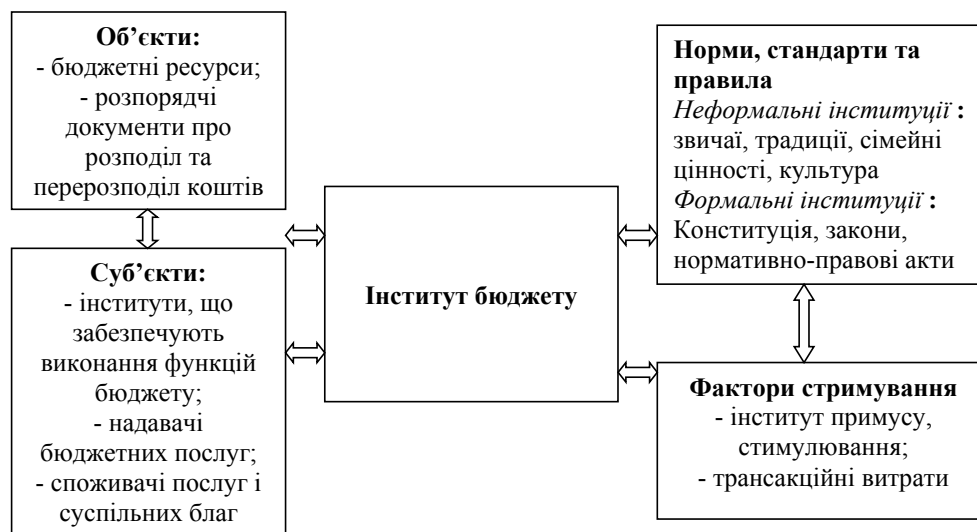

Рис. 1. Інституціональна структура інституту бюджету

Джерело: розроблено автором

визначені законом про державний бюджет на відповідний рік.

Наприклад, функція посередництва опосередковує, координує й узгоджує взаємодію суб'єктів фінансового ринку тоді, коли вони територіально розосереджені і не здатні прямо задовольнити фінансові потреби один одного [3, с. 71].

Інститут бюджету діє в межах установлених законодавством норм і правил поведінки й є:

- передусім економічним інститутом зі своїми структурою та формальними і неформальними правилами, стандартами, обмеженнями, стереотипами;

- складовою частиною суспільних відносин, і його ефективність залежить від інституційного середовища суспільства, а також тих еволюційних процесів, які відбуваються з інститутами держави, влади, правами власності всередині країни.

Без чітко встановлених державою норм, правил поведінки, що закладені в Конституції, законах, кодексах, які були б зорієнтовані на запровадження чесних правил гри для бізнесу, неможливо побудувати цивілізовану, соціально орієнтовану ринкову економіку і підвищити благополуччя населення, оскільки без належних інструментів регулювання, неможливо позбутися нерівностей і досягти справедливого розподілу ресурсів, у тому числі бюджетних коштів.

Інститут держави, формуючи інституційно-правове поле, упорядковує, структурує, керує та регулює поведінку учасників як бюджетного процесу, так і взагалі соціально-економічних відносин у межах інституційного середовища суспільства.

Держава вважається недосконалим інститутом, який дбає про власну мету, яка відрізняється від мети індивідів у суспільстві (невипадково Дж. Б'юкенен запропонував для пояснення цього феномену модель держави-Левіафана), а тому суспільство повинно накладати на таку державу конституційні обмеження, котрі унеможливили б суттєві відхилення від мети максимізації суспільного добробуту [9, с. 51].

Основним пріоритетом інституту бюджету у виконанні функцій є наповнення доходної частини бюджету через інститут доходів і спрямування ресурсів через інститут видатків у пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни. Інститут контролю та інститут бюджетного регулювання забезпечують бюджетну рівновагу, збалансування державних фінансів, надання якісних благ усім членам суспільства, які їх потребують.

У системі суспільних взаємовідносин інститут бюджету є одним із важливих інститутів, які забезпечують сталий соціально-економічний розвиток країни. Він визначає правила і норми поведінки між людьми в системі соціально-економічних відносин, запускає механізми дотримання встановлених процедур. Як економічний інститут (*із позиції інституціональної теорії*) задає темп економічної поведінки агентів,

характер їх взаємовідносин на шляху до реалізації стратегії економічного розвитку, а як фінансовий інститут він проявляється у відносинах щодо наповнення бюджету та використання коштів, упорядкування діяльності бюджетних відносин, що пов'язані з владою, власністю, регулюванням соціально-економічних процесів та управління. Проте його місія на цьому не закінчується, адже інститут бюджету виступає як соціальний інститут, що регулює поведінку індивідів в економічній системі, так і політичний інститут, віддзеркалюючи процеси обміну в політичному просторі країни.

Принципам інституту бюджету підпорядковуються інші формальні суспільні інститути, які створюють і розподіляють централізований фонд бюджетних коштів. Недотримання цих принципів або їх ігнорування показує проблеми регулювання.

За нашим переконанням, розбудова моделі теоретико-методологічної конструкції інституту бюджету завжди передбачає врахування минулого досвіду становлення і розвитку. Щорічне невиконання законів про державний бюджет на відповідний рік, невизначення пріоритетів, недосягнення стратегічних цілей указують на прорахунки у відведеній ролі цих інститутів щодо розвитку економіки, соціальної сфери. Крім того, незрілість соціально-економічних інститутів гальмує інституційні зміни, не дає можливості суспільству розвиватися та еволюціонувати.

Процес інституційної зміни інституту бюджету призводить до вдосконалення формальних (*нормативно-правових актів, що регулюють поведінку індивідів, тобто соціуму*) і неформальних ознак (*менталітету, звичаїв, суспільних цінностей, культури*).

За твердженням Р.М. Нуреева, «правила поведінки діляться на наслідуючі, естесвенно дані, и приобретенные, передаваемые через культуру. Последние, в свою очередь, діляться на личные и социальные, а социальные правила – на неформальные (закрепленные традициями, обычаями и т. д.) и формальные (закрепленные в правовых нормах). Наконец, формальные социальные правила включают «частное» и «общественное» (публичное) право. «Частное» право регулирует поведение не только отдельных индивидов, но и негосударственных организаций; в рамках «общественного» права выделяются правила, ограничивающие деятельность правительства и государства» [7, с. 26–27].

Формальні і неформальні ознаки миттєво відображаються на всій системі взаємодії. Отже, зміни в інституційному середовищі впливають на систему соціально-економічних відносин та поведінку економічних агентів.

Процедури, правила, закони формують архітектоніку відносин інституту бюджету з іншими суспільними інститутами для формування простору бюджетних відносин та реалізації стратегічних цілей.

Інститут бюджету володіє функцією унормованих стосунків з іншими економічними агентами. Виконання цих функцій із дотриманням стандартів, правил і процедур дає можливість учасникам бюджетного процесу передбачати його дії, прогнозувати наслідки, майбутні рішення, тим самим підвищувати координаційний ефект. Координаційний ефект дає можливість впливати на ефективність функціонування економічних процесів. Проте цей ефект може бути позитивним лише за умови дій суспільних інститутів у напрямі узгоджених орієнтирів для економічних агентів. Якщо спільні орієнтири відсутні, то не може бути позитивного результату, а отже, невизначеність зовнішнього середовища зростає. Це свідчить про відсутність єдиних правил поведінки, й інститути вступають у протиріччя один з одним.

Для підвищення ефекту від своєї діяльності інститут бюджету має чітко регламентувати та розподіляти завдання як на центральному, так і на регіональному рівні. Це сприятиме підвищенню координації дій під час формування доходів та витрачання коштів, використання організаційно-інформаційних ресурсів.

Недосконалість інституту бюджету ускладнює роботу економічних агентів, впливає на їх прогностичні показники і результати економічної діяльності.

Державні установи, зокрема Міністерство фінансів, Державна казначейська служба, уряд, фіскальна служба, органи фінансового контролю тощо, являють собою систему органів, які є складовою частиною фінансової інфраструктури і формують інституційну основу інституту бюджету.

Вплив інституту бюджету на перерозподільчі та соціально-економічні процеси формує ті механізми, що зумовлюють його соціально-економічне призначення. Розподіл бюджетних ресурсів через інститут бюджету є однією з ключових його функцій, яка повинна відповідати реальній соціально-економічній ситуації і тим потребам, які є в портфелі запитів суспільства.

Висновки. Проведеним дослідженням установлено, що:

– інституційна теорія допомагає збудувати єдиний та цілісний механізм за умови застосування нових методологічних підходів до формування інституту бюджету, врахування специфіки соціально-економічних груп та їх зв'язків з інституційною структурою та напрямком еволюційного розвитку суспільства;

– зміна інституційних функцій держави і переорієнтація їх з розподілу на більш-менш справедливе вирівнювання доходів є чинником еволюційних зрушень у поглядах і демонструє інституційну роль держави в сучасному суспільно-економічному житті країни;

– інститут бюджету як ефективний регулятор знижує можливі ризики, тому необхідно чітко формувати та законодавчо закріплювати процедуру і правила поведінки та функціонування інституту бюджету, що знизить ризики і гаран-

туватиме йому безпеку в колі інших суспільних інститутів. Якщо нормативно-правове поле не сформоване або недосконале, завжди виникатиме загроза діяльності самого інституту бюджету;

– згідно з положеннями інституційної теорії, дослідження інституту бюджету в системі соціально-економічних інститутів вимагає врахування різних особливостей – від структури суспільства до рівня розвитку економіки, фінансового потенціалу регіонів тощо;

– поєднання регіональних та загальнодержавних інтересів у системі функціонування інституту бюджету покращує механізм ефективного розподілу ВВП для вдосконалення соціально-економічного розвитку, підвищення благополуччя населення;

– є необхідність продовження наукового пошуку, де предметом дослідження виступає інститут бюджету як на загальнодержавному рівні, так і в регіональному зрізі. Важливо досліджувати й аналізувати вплив політики, економіки, інших суспільних інститутів на процес його становлення і розвитку, а також того, як інститут бюджету відповідає потребам суспільства щодо забезпечення якісними суспільними благами і як вирішуються поточні економічні завдання щодо забезпечення зростання добробуту громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилевич В.Д., Осецький В.Л. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д. Базилевич, В.Л. Осецький // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 19–30.
2. Вовканич С.Й. Префекти в системі децентралізації влади: новий інститут, модерна інституція (організація) чи розвиток в Україні неoinституціоналізму? / С.Й. Вовканич // Регіональна економіка. – 2016. – № 2(80). – С. 18–33.
3. Вірченко В.В. Інституційна структура фінансового ринку та її роль у комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності / В.В. Вірченко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 69–79.
4. Єфименко Т.І. Актуальні проблеми трансформації економічних теорій в умовах глобальних змін / Т.І. Єфименко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 7–18.
5. Леоненко П.М. Методологія аналізу наукових шкіл у економічній і фінансовій науках / П.М. Леоненко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 31–49.
6. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [монографія] / Л.В. Лисяк. – К.: ДНУ АФУ, 2009. – 600 с.
7. Постсоветский институционализм / Под ред. Р.М. Нуреева, В.В. Дементьева. – Донецк: Каштан, 2005. – 480 с.
8. Савчук Н.В. Бюджетні пріоритети демократичного суспільства: світова теорія і практика: автореф. дис. ... докт. економ. наук.: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н.В. Савчук. – Київ – 2015. – 32 с.
9. Слухай С.В. Інституційні передумови розвитку української економіки під кутом зору теорії фіскального федералізму другої генерації / С.В. Слухай // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 50–57.
10. Чухно А.А. Институционализм: теория, методология, значения / А.А. Чухно // Экономика Украины. – 2008. – № 6. – С. 4–13.